

З історії Полтавського педуніверситету

УДК 378.6«196/198»

Б.В. Год, О.П. Єрмак

ПОЛТАВСЬКИЙ ПЕДИНСТИТУТ У 1960 – 1980-ИХ РОКАХ

У статті представлена історія Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка в 1960 – 1980-их роках.

Ключові слова: історія, Полтава, педагогічний інститут.

У кінці 1950-их — на початку 1960-их років у системі освіти намітилися серйозні зміни. У грудні 1958 року був прийнятий закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР», який започаткував реформування системи освіти в країні. Запроваджувались нові типи навчальних закладів — школи-інтернати, спеціалізовані школи з поглибленим вивченням деяких предметів, призначені для цілеспрямованої підготовки учнів до вступу на відповідні факультети вишів. З 1960 року почали діяти класи і школи подовженого дня. У 1970 – 1980-их роках було здійснено перехід до обов'язкової загальної середньої освіти, введено 11-річне навчання, створено єдиний тип закладів профосвіти — середні ПТУ. В свою чергу це, внесло серйозні корективи в діяльність педагогічних вишів по підготовці вчителів для навчальних закладів нового типу і середніх загальноосвітніх шкіл.

Згідно з перспективним планом розвитку педвишів республіки істотно збільшилися асигнування і подальше капітальне будівництво Полтавського педагогічного інституту, оснащення його сучасним обладнанням. Протягом 1960-их років новими приладами й апаратурою були устатковані лабораторії аналітичної, фізичної, колоїдної та неорганічної хімії, спектрального аналізу, електротехніки, радіотехніки, загальної фізики, молекулярної оптики. Тільки на обладнання лабораторій кафедри фізики було виділено кошти в розмірі 100 тис. крб. [1] У 1968 році інститут мав 29 лабораторій і кабінетів, які дозволяли проводити семінарські та практичні заняття на відповідному технічному рівні [2]. Проте в цілому матеріальні можливості й насамперед розміри навчального корпусу, корисна площа якого дорівнювала 3,7 тис. кв. м, явно не задовольняли потреб інституту [3].

Становище докорінно змінилось після спорудження в 1977 році нового навчального корпусу. Внаслідок цього навчальна площа ВНЗ збільшилась утричі (до 12 тис. кв. м). Новозбудований корпус мав конференц-зал на 650 місць, 50 навчальних аудиторій. Протягом 1977 – 1980 років силами викладачів і студентів за матеріальною шефською

допомогою з боку промислових підприємств, колгоспів та радгоспів області було обладнано 20 типових кабінетів, 15 лабораторій, 6 навчальних майстерень. У 1980-их роках під навчальний корпус було перебудовано гуртожиток по вулиці Остроградського й споруджений 4-ий навчальний корпус по вулиці Карла Маркса.

Важливе місце в забезпеченні навчального процесу та науково-дослідної роботи у ВНЗ належить бібліотеці. Протягом 1960 – 1980-их років її фонди зросли більше ніж утричі. Якщо в 1961 році в бібліотеці нараховувалось 150 тис. примірників книг, то в 1990 році – понад 500 тис. В інституті функціонувало 2 читальних зали на 323 місця, 2 абонементи, філіал читального залу в гуртожитку №2. Щороку викладачам і студентам видавалось у середньому до 280 тис. книг і журналів. Працівники бібліотеки впроваджували принцип централізованого комплектування, обробки й бібліографування книжкових надходжень, надавали постійну допомогу читачам шляхом індивідуальних та групових консультацій, складання бібліографічних покажчиків, організації інформаційних виставок нових книг і періодики. За відмінний рівень пропаганди наукової й художньої літератури, зразкове обслуговування читачів бібліотека Полтавського педагогічного інституту неодноразово нагороджувалась грамотами Міністерства культури УРСР [4].

Якісно новим етапом у розвитку агробіостанції ПДПІ стали 1960 – 1980 – ті роки, коли її завідувачем була А.К. Кива — творча людина великого ентузіазму, залюблена в свою справу. Завдяки її наполегливості, творчості співробітників кафедри ботаніки розпочалося створення колекцій дендрофлори та захищеного ґрунту. Було закладено квітники з однорічними та багаторічними культурами, створено альпійські гірки, зібрана велика колекція кактусів, реорганізовано ділянки польової та овочевої сівозмін. Це дало змогу в 1982 році провести на базі агробіологічної станції Всесоюзну конференцію викладачів методики біології педагогічних інститутів, де головував видатний вчений-методист М.М. Верзілін. У 1989 році агробіологічній станції було надано статусу «Ботанічного саду».

У 1960 – 1980-ті роки було вжито заходів щодо поліпшення побутових умов студентів. 1966 року введено в експлуатацію п'ятиповерхове приміщення другого гуртожитку на 405 місць. Уступив у дію і третій дев'ятиповерховий гуртожиток на 530 місць, що дало можливість забезпечити житлом майже всіх іногородніх студентів.

До 1966 року інститут функціонував у складі трьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного і природничого. 1966/1967 навчального року історико-філологічний факультет було розділено на історичний та філологічний. У 1977 році був організований факультет підготовки вчителів початкових класів, а в 1978 році – факультет загальнотехнічних дисциплін і праці [5].

За створенням кожного нового факультету чи кафедри крилися величезні зусилля викладачів і співробітників педінституту. Так, першим організаційним підрозділом факультету підготовки вчителів початкових класів стала кафедра педагогіки і методики початкового

навчання, яку очолювала доцент Н.С. Литвиненко. У жовтні 1979 року вона була призначена деканом новоствореного факультету і обіймала цю посаду до 1997 року.

За цей час факультет, залежно від професійного спрямування, мав різні назви: факультет підготовки вчителів початкових класів, педагогічний, і донині — психолого-педагогічний. Починаючи з 1980-их років і до останніх днів роботи деканом Нінель Степанівна здійснювала, разом з керівництвом інституту та у відповідності до потреб освітніх закладів регіону та країни в цілому, запровадження нових спеціалізацій та спеціальностей на факультеті. Зокрема, поряд з підготовкою вчителя початкових класів почали готувати вчителів музики та образотворчого мистецтва (1981), вихователів дошкільних закладів (1990), вчителів-хореографів (1991), практичних психологів для закладів освіти (1993) та соціальних педагогів (1996).

А розпочиналось все в 1977 році з однієї. Тоді на перший курс стаціонарного відділення зі спеціальності «педагогіка і методика початкового навчання» було зараховано 60 студентів. Усі чотири роки навчання вони були ядром факультету в проведенні різних навчально-виховних заходів. Викладачі кафедри педагогіки і методики початкового навчання були однодумцями Н.С. Литвиненко, адже вона вміла бачити людей як психолог і саме таким пропонувала працювати на факультеті. У той час це були доценти Н.А. Вакуленко, Е.Ф. Паложченко, І.М. Мудрий, Н.Г. Горпинич, старший викладач Н.І. Рибас, асистенти Т.М. Байбара, Н.М. Зікун, В.В. Кудіна, Т.А. Ткаченко, М.І. Дідора, Р.А. Колесникова, Т.В. Лихошвай, Н.М. Бобух, Л.О. Хомич, Н.Д. Карапузова, М.П. Лещенко.

Цей колектив однодумців сприяв утворенню і розвитку багатопрофільного психолого-педагогічного факультету. Саме ці люди на чолі з Н.С. Литвиненко доклали чимало зусиль і ретельної праці для розбудови нового факультету, розв'язання численних проблем перших років існування — підбору викладацьких кадрів, розробки комплексів навчально-методичного забезпечення, заснування наукових шкіл, створення матеріально-технічної бази [6].

Основним аргументом на користь організації факультету загально технічних дисциплін і праці була нагальна необхідність підготовки кваліфікованих кадрів. На той час тільки 10% учителів трудового навчання Полтавської області мали вищу освіту (здебільшого педагогічну). Нелегкий тягар зі створення факультету взяв на себе старший викладач кафедри фізики І.Т. Мусіяка, який працював деканом у 1978–1981 роки. З 1981 по 1983 роки факультет очолював доцент Т.Д. Дідора, з 1983 по 2004 роки — доцент М.М. Ніколаєв. Саме під його керівництвом факультет перетворився на визнаний у республіці центр підготовки висококваліфікованих кадрів учителів трудового навчання, сформувався згуртований колектив науково-педагогічних працівників, зріс рівень виховної роботи зі студентами.

Першими викладачами новоствореної кафедри загальнотехнічних дисциплін і праці були доцент М.І. Бондар — завідувач кафедри, доценти А.С. Гринюк, Л.О. Грищенко, Ю.В. Калязін, В.С. Кашуба,

старші викладачі Л.П. Гладка, А.Г. Корецька, П.В. Пловецький, К.П. Фастовець, асистент М.О. Гладкий.

На початку існування факультету гостро постала проблема матеріально-технічної бази: не вистачало аудиторій, кабінетів, лабораторій, майстерень. За рік було освоєне ліве крило підвального приміщення корпусу №2. Там розмістилися й існували до 1986 року майстерні, деякі лабораторії та деканат. Того ж року в обігу з'явилося слово БАМ. Для необізнаного зі справами факультету воно означало назву всесоюзної будови, а для колективу — «Будова Антона Макаренка». Завдяки клопотанням керівництва вишу Міністерство легкої промисловості УРСР передало інституту будівлі шкіряного заводу. За ініціативи студентського самоуправління в літній період створили бригади мулярів, облицювальників, які очолили студенти Ю. Бабанський, Ю. Берьозкін, Ю. Бугаєць, В. Даценко, Ю. Острианський та ін. Паралельно з будівництвом у колишніх цехах заводу було встановлене обладнання. Сьогодні тут знаходяться навчально-виробничі майстерні — одні з кращих серед споріднених педагогічних ВНЗ України. Під час реконструкції будівель монтажу обладнання віднайшла практичне застосування педагогічна спадщина А.С. Макаренка. У бригадах були студенти різних курсів, разом з ними працювали викладачі факультету, щоденно підбивались підсумки роботи, застосовувались моральні і матеріальні стимули. Скрізь панувала повна самостійність та ініціатива. Через це кмітливі студенти й дали таку назву будівлям. Хоч сьогодні це звичайні навчальні корпуси, їх визначення «БАМ» стало майже офіційним в університеті [7].

Відкриття нових факультетів істотно збільшило контингент студентів. У 1960-ті роки в інституті навчалось близько 3 тис. чоловік, а в 1970-ті — 3,6 тис. Одночасно спостерігається неухильна тенденція до зростання кількості студентів стаціонару за рахунок скорочення набору на заочний відділ. Якщо в 1971/1972 навчальному році у ВНЗ 1479 студентів навчалися на стаціонарі і 3013 без відриву від виробництва, то в 1979/1980 навчальному році з загальної кількості 3658 студентів на заочному відділі навчалось лише 1315 чоловік. У 1991/1992 навчальному році навчалось 6,5 тис студентів, у тому числі понад 4 тис. — на стаціонарному відділенні [8].

Полтавський педагогічний інститут був укомплектований кваліфікованими кадрами викладачів, кількість яких зростала в міру збільшення контингенту студентів. У 1961 році ВНЗ мав 111 штатних викладачів, у 1971 — 133 і в 1979 році — 189. Разом із тим неухильно поліпшувався і якісний показник професорсько-викладацького складу. 1961 року в інституті працював 1 доктор і 30 кандидатів наук, тобто процент викладачів з ученим ступенем становив 27,8 від їх загальної кількості. Через десять років, у 1971 році, науково-викладацьку роботу в педінституті вели вже 4 доктори та 61 кандидат наук (48,8%), у 1979 році — відповідно 5 та 90 (50,3%). У 1990 році науково-педагогічну роботу на 33 кафедрах забезпечували близько

400 викладачів, з них 15 докторів наук, професорів і близько 200 кандидатів наук, доцентів [9].

Наукове зростання викладацького складу інституту забезпечувалося плановою системою підготовки кандидатів і докторів наук. ВНЗ широко практикував направлення в цільову аспірантуру найбільш обдарованих випускників, а також переведення перспективних щодо дослідницької роботи доцентів на посаду старших наукових співробітників.

У 1970-ті роки відбулися зміни у складі керівництва Полтавського педагогічного інституту. В 1971 році викладачі й студенти з почестями провели на заслужений відпочинок М.В. Семиволоса, який очолював ВНЗ протягом вісімнадцяти років. З 1971 по 1975 рік ректором інституту був професор О.К. Зубань. Проте значні недоліки в організації навчально-виховної роботи, послаблення зв'язків педінституту з загальноосвітньою школою гостро поставили питання про зміцнення керівної ланки ВНЗ. У березні 1975 року ректором інституту було призначено доцента І.А. Зязюна. Проректором із навчальної роботи став доктор економічних наук, професор В.С. Жученко, з наукової роботи – кандидат філологічних наук, доцент Ф.М. Неборачок, із заочної освіти – кандидат фізико-математичних наук, доцент А.Ф. Баранник.

Ректорство І.А. Зязюна в основному збіглося у часі з так званим «періодом застою» в житті країни. Але цей фактор майже не вплинув на життя вузу. У ті роки інститут переживав етап свого найзначнішого творчого піднесення.

Молодий (йому в 1975 році сповнилося тільки 37 років), енергійний, ініціативний кандидат філософських наук, І.А. Зязюн із перших днів перебування на посаді ректора зайнявся удосконаленням навчальної, наукової та виховної роботи в інституті. У цьому він отримав всіляку підтримку від місцевих владних структур та численних сподвижників у навчальному закладі.

Насамперед необхідно було зміцнити навчально-матеріальну базу інституту. Під керівництвом ректора було завершено будівництво навчального корпусу № 2, реконструйовано в навчальний корпус № 3 гуртожиток № 1, споруджено їдальню. У структурі Полтавського педінституту в ті роки споруджено їдальню, спортивний комплекс і 3 гуртожитки, обладнано кафе «Ворсклянка» і танцювальний зал «Глобус», проведено значні будівельні роботи на біостаніонарі «Лучки», в ботанічному саду.

У структурі Полтавського педінституту в ті роки появились нові факультети, виникли нові спеціальності. Педінститут перетворився у вищий навчальний заклад першої категорії.

Постійна увага ректорату до питань зміцнення матеріальної бази інституту, добору кадрів викладачів, поліпшення їх кваліфікації створили необхідні передумови для активізації всіх ланок підготовки спеціалістів для народного господарства країни, збільшення обсягу та вагомості науково-дослідницьких робіт.

Вирішальна роль у формуванні майбутніх учителів належить навчальному процесові. Колектив Полтавського педінституту доклав чимало зусиль, спрямованих на вдосконалення наукового і методичного рівня викладання. Високий авторитет серед студентів здобули лекції й семінари професорів П.М. Денисовця, В.С. Жученка, І.А. Зязюна, доцентів Р.С. Балакіревої, Ф.М. Неборячка, Т.І. Гавакової, Д.І. Ганича, Ю.К. Гулака, М.Ф. Гур'єва, А.П. Каришина, Н.С. Литвиненко, В.Є. Лобурця, Д.М. Мазуренка, П.К. Загайка, О.Х. Соколовського та інших викладачів. Заняття, які проводили ці досвідчені педагоги, давали філософське узагальнення конкретних явищ дійсності, розвивали пізнавальну активність молоді.

В інституті виявлялась постійна турбота про зростання науково-теоретичного і методичного рівня професорсько-викладацького складу, оскільки від цього значною мірою залежала ефективність навчального процесу. Щороку близько 10-12% викладачів навчалось на факультетах підвищення кваліфікації, проходили стажування в провідних ВНЗ та науково-дослідних інститутах країни. В педінституті діяло 7 міжкафедральних семінарів із вивчення актуальних теоретичних проблем різних наук. Доповіді з теоретичної й методичної тематики також систематично обговорювались і на кафедральних семінарах. У 1978 році для викладачів гуманітарних та природничих дисциплін були організовані практичні заняття з вивчення технічних засобів навчання. Посиленню уваги до вивчення методики викладання у вищій школі сприяло проведення в 1979 році конкурсу на кращий реферат з питань педагогічної майстерності, в якому взяли участь всі викладачі інституту. Для методичного навчання асистентів, які не мали стажу роботи у вищій школі, починаючи з 1969 року в педінституті діяв семінар, де професори і доценти-наставники ознайомлювали молодь з психолого-педагогічними основами навчально-виховної роботи у ВНЗ [9].

В інституті стало доброю традицією запрошувати для читання спецкурсів та окремих лекцій з важливих проблем сучасної науки вчених із Москви, Києва, інших університетських центрів. У 1970 – 1980-их роках перед студентами і викладачами інституту виступили академіки АН УРСР М.В. Гулий та А.П. Маркевич, член-кореспондент АН УРСР В.І. Шинкарук, професори М.А. Акопов, В.Д. Бабкін, М.С. Гриценко, М.А. Жовтобрюх, І.Т. Крук, В.О. Кудін, М.Й. Лісовий, Ю.І. Римаренко, Б.А. Шрамко.

Значне місце у розв'язанні завдань подальшого вдосконалення фахової підготовки вчительських кадрів належить правильній постановці постійного і дійового внутрішньовишівського контролю за якістю навчально-виховного процесу. 1975 року в інституті введена єдина система контролю виконавської діяльності керівників структурних підрозділів ВНЗ, колективів кафедр й окремих викладачів, яка дала змогу підвищити рівень організації та керування навчальною роботою, запровадити оптимальні, обґрунтовані норми педагогічного і наукового навантаження викладачів. Із метою поширення контролю за якістю викладацької діяльності професорів, доцентів та асистентів та

пожвавлення методичної роботи на кафедрах в 1960 – 1970-ті роки практикувався запис аудиторних занять на магнітофонну стрічку з наступним обговоренням, рецензування текстів лекцій і планів семінарів. Двічі на рік кожний викладач проводив відкриті лекції чи семінарські заняття, а найбільш досвідчені професори й доценти практикували читання циклів таких лекцій [10].

Прогресуюче зростання наукової інформації різко підняло актуальність технізації навчального процесу, оскільки технічні засоби навчання значно розширюють можливості сприйняття процесів і явищ, що вивчаються, вдосконалюють працю викладача. Перші кроки на шляху піднесення ефективності навчання за допомогою застосування ТЗН були зроблені в 1963 році, коли почав працювати загальноінститутський кабінет технічних засобів навчання. Тоді ж на кафедрі іноземних мов було створено фонокабінет, обладнаний 20 напівкабінами з магнітофонами. Кафедри інституту мали в своєму розпорядженні засоби статичної проекції, звукозаписуючу й звуковідтворюючу апаратуру, кіно- та діапроекційні апарати, машини для програмованого навчання. Щороку викладачами проводилось 800 – 900 лекційних, семінарських і лабораторно-практичних занять з використанням ТЗН. Починаючи з 1977 року влаштовувались виставки технічних засобів навчання і наочності, виготовлених студентами, під час яких відбувався обмін досвідом упровадження в навчальних цілях кіно, телебачення, діафільмів, діапозитивів, обговорювались оптимальні науково-методичні варіанти використання інформаційної й контролюючої техніки. Викладачі та лаборанти постійно працювали над поліпшенням технічної оснащеності навчального процесу. Так, доцент кафедри фізики Ю.К. Гулак створив прилад для імітації панорами зоряного неба, який був описаний у журналі «Вестник высшей школы». За допомогою цього приладу в інституті проводились лабораторні заняття зі спостереження за фізично-перемінними зірками [11].

Фахова підготовка майбутніх спеціалістів визначається всім комплексом предметів, що вивчаються у вищій школі. Тому в Полтавському педагогічному інституті наполегливо працювали над вдосконаленням викладання дисциплін гуманітарного, психолого-педагогічного, фізико-математичного і природничого циклів. Значну увагу колективи кафедр приділяли забезпеченню ґрунтовної підготовки студентів зі спеціальних предметів, розвитку їх творчого мислення. Ця робота проводилася з другої половини 1970-их років, коли відбувся перехід на нові навчальні плани та програми.

З метою активізації пізнавальної діяльності студентів в інституті все ширше практикувалися спецкурси і спецсемінари. На історичному факультеті читались такі важливі для фахової підготовки майбутніх учителів історії та суспільствознавства спеціальні курси, як «Джерелознавство нової і новітньої історії», «Історія мистецтва», «Історія Полтавщини». А в цілому на різних факультетах у 1980 році читалося 27 спецкурсів, проводилося 20 спецсемінарів та 26 факультативів [12].

Ректорат і громадські організації педінституту неухильно домагалися відповідності підготовки майбутніх спеціалістів вимогам життя, потребам сучасної народної освіти. 1979/1980 навчального року для всіх студентів ВНЗ уперше почали читати спеціальний курс «Основи педагогічної майстерності». Програма спецкурсу була розроблена доцентами кафедри педагогіки і психології Т.І. Гаваковою, І.Ф. Кривоносом і Н.М. Тарасевич. Крім традиційних питань про суть майстерності вчителя, педагогічних здібностей, засоби впливу на учнів, педагогічну техніку, спецкурс містив елементи театральної педагогіки й ораторського мистецтва. На всіх факультетах діяли кабінети педагогічної майстерності, обладнані відеомагнітофонами та іншою сучасною апаратурою. Тут під керівництвом досвідчених викладачів-методистів кожний студент мав можливість пройти спеціальний педагогічний тренаж.

Щоб психологічно підготувати студента до вчительської професії, розвинути в ньому педагогічні здібності, в інституті діяла добре продумана система спілкування зі школою, «вростання» в роль наставника. На молодших курсах студенти здобували педагогічні вміння і навички, проходячи безвідривну практику в школах, працюючи вихователями й вожатими в піонерських таборах. Багато першокурсників організовували дозвілля дітей у дитячих кімнатах ЖЕКів, здійснювали шефство над педагогічно занедбаними підлітками. В 1976 році комітет комсомолу для роботи з важковиховуваними дітьми створив педзагін «Турбота», який налічував 90 студентів. Спочатку студенти під керівництвом викладачів кафедри педагогіки і психології, працівників суду та прокуратури одержували відповідну методичну підготовку, а потім залучались до практичної роботи дитячих кімнат міліції, проводили рейди для виявлення підлітків, схильних до правопорушень, встановлювали індивідуальне шефство над ними. Завдяки діяльності загону десятки підопічних стали краще навчатися, поліпшили дисципліну і були зняті з обліку в дитячих кімнатах міліції [13].

На передвипускному й випускному курсах педагогічну практику студенти проходили, як правило, в базових і підшефних школах інституту. Для її керівництва, крім штатних викладачів, запрошувалися досвідчені вчителі-методисти. Серед них — заслужені вчителі УРСР І.І. Дяченко, П.А. Гудим, О.С. Салашний, К.О. Ходосов, відмінники народної освіти. Навчальна частина, кафедри фахових дисциплін розробили уніфіковані вимоги до студентів-практикантів, єдині критерії оцінювання їх діяльності. З метою максимального наближення педпрактики до реальної роботи вчителя її проходження відбувалося в різних типах середніх навчальних закладів, а 90% практикантів-випускників вели навчальну і виховну роботу в сільських школах.

Перебуваючи на практиці, студенти, крім безпосередньої навчальної й виховної роботи з учнями, допомагали школам в обладнанні класів і кабінетів, вивчали досвід учителів-новаторів. У середній школі № 28 та школі-інтернаті № 1 Полтави практиканти спільно з учителями досліджували результативність індивідуальної

виховної роботи та її вплив на рівень знань і дисципліни учнів (експеримент проводився за завданням АПН СРСР). Студенти, які проходили практику в сільських школах, збирали матеріали про ефективність навчання за кабінетною системою. Все це допомагало виробляти у майбутніх учителів навички науково-аналітичних досліджень з педагогіки.

У процесі підготовки кваліфікованих спеціалістів для народної освіти в Полтавському педагогічному інституті широко використовувалися теоретична спадщина його ушанованих вихованців А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського. У 1977 році в інституті були відкриті кімнати-музеї Макаренка і Сухомлинського, в експозиціях яких відображено життя й діяльність видатних педагогів, творчий розвиток їх ідей сучасною радянською школою. 1962 року у ВНЗ запрацював науково-педагогічний гурток студентів-макаренківців, яким незмінно керувала старший викладач К.М. Ширяєва. Гуртківці вели пошук нових матеріалів про А.С. Макаренка, оволодівали «секретами» його майстерності. З цією метою вони зустрічалися і листувалися з соратниками та колишніми вихованцями автора «Педагогічної поеми», науковими співробітниками відділу макаренкознавства Академії педагогічних наук СРСР. Члени гуртка протягом десяти років підтримували зв'язки з професором Ольмюцького університету (Чехословаччина) Лібером П'ехою, який вивчав творчість Макаренка, з школою імені Макаренка в Дрездені. В результаті наукових досліджень студентів-макаренківців з'явився збірник у видавництві «Радянська школа» (1968) [14].

Інтенсифікація навчального процесу у вищій школі з усією гостротою порушила проблему самостійної роботи студентів. Підготовка майбутніх педагогів здійснювалася таким чином, щоб забезпечити формування активної пізнавальної діяльності студентів, прищепити їм смак до освітнього саморозвитку. Основу організації самостійної роботи становили комплексні навчальні плани кафедр і деканатів, графіки всіх видів навчання студентів із визначенням обсягу завдань з кожної дисципліни, терміну їх виконання. Колективи факультетів й окремих кафедр уже мали чималий досвід організації творчої пізнавальної праці студентів. На фізико-математичному факультеті (декан — професор О.П. Руденко) викладачі неухильно запроваджували в навчальний процес елементи дослідницької роботи студентів (підготовка рефератів, написання рецензій, складання бібліографічних покажчиків), а також домоглися значних успіхів при застосуванні програмованого контролю за їх знаннями з використанням машинної техніки. Кожний викладач літературознавчих кафедр філологічного факультету (декан — доцент О.Д. Бондаревська) мав індивідуальний графік надання допомоги студентам у їх самостійній роботі, яким передбачалося проведення тематичних консультацій, усне опитування перед лекціями, перевірка читання художніх текстів і рекомендованої монографічної літератури.

Для спостереження за ходом самостійної роботи студентів стаціонару 1966 року в інституті була введена так звана контрольно-

семінарська система. Вона передбачала облік поточних оцінок роботи кожного студента молодших курсів на семінарських і практичних заняттях. Така система певною мірою зближувала методика вищої освіти зі шкільною й сприяла адаптації першокурсників до навчальної діяльності в інституті. Крім того, навчальний процес став більш ритмічний, відкрилася можливість ліквідувати елементи штурмівщини в час екзаменаційних сесій.

У 1974 році на зміну контрольно-семінарській системі приходять періодична атестація студентів усіх курсів протягом навчальних семестрів. Вона давала змогу викладачам вчасно виявляти невстигаючих і проводити з ними додаткові заняття та консультації. На основі аналізу атестаційних оцінок уточнювалась і конкретизувалась навчальна й виховна робота деканатів, комсомольських бюро факультетів, кураторів академічних груп. Кафедри теж одержали можливість більш оперативно знаходити та усувати недоліки у викладанні й засвоєнні окремих тем та розділів фахових дисциплін.

У пошуках шляхів підвищення якості підготовки молодих спеціалістів у Полтавському педінституті наприкінці 1970-их років розпочали розроблення експериментальної програми «Учитель» (школа – виш – школа). Її ініціатором і керівником був ректор І.А. Зязюн. Протягом тривалого часу він зі своїми однодумцями та послідовниками впроваджував свої ідеї в практику роботи інституту й шкіл Полтавської області. Й досяг у цій справі чимало. Наукові дослідження за програмою «Учитель» вели викладачі 17 кафедр (із 32). Досвід роботи Полтавського педінституту було схвалено місцевими органами влади, а також Міністерством освіти України.

Освоєння програми «Учитель» здійснювалось за такими основними напрямками довшівської, вишівської і післявишівської підготовки, як рання орієнтація школярів на вчительську професію, відбір юнаків та дівчат на навчання в інститут, викладання студентам спецкурсу з основ педагогічної майстерності, проведення безперервної педагогічної практики в базових навчальних закладах і післявишівська адаптація молодих учителів.

До розроблення окремих аспектів програми «Вчитель» залучалися викладачі інституту і вчителі області. Були написані й опубліковані програми, навчальні посібники, методичні рекомендації та інші наукові праці. Значний вклад у цю справу внесли професори Н.М. Тарасевич і А.М. Бойко, доценти В.Ф. Моргун, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та інші. На базі інституту було проведено кілька міжнародних, всесоюзних, республіканських і міжвишівських наукових конференцій з проблем педагогіки вищої школи та педмайстерності. За методикою полтавців почали працювати багато вітчизняних та закордонних викладачів і вчених. До Полтави приїжджали численні гості із вишів СРСР, Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Болгарії, Англії, Німеччини, Японії, Китаю, США, Канади та інших країн. Тільки протягом 1981 – 1990 років в інституті побувало понад 10 тисяч чоловік. Полтава перетворилася у своєрідну «педагогічну Мекку».

Позитивно зарекомендувала себе створена в 1981 році на чолі з професором Н.М. Тарасевич кафедра педагогічної майстерності. Близько 10 викладачів кафедри захистили кандидатські дисертації, багатьом з них присвоєно вчене звання доцента. Викладання основ педагогічної майстерності дало змогу студентам хоч якоюсь мірою овоїти досвід багатьох поколінь учителів. Однак окремі положення програми «Вчитель» не витримали випробування практикою і часом [15].

Подальший розвиток вищої педагогічної освіти неможливий без постійного вдосконалення творчих зв'язків із загальноосвітніми школами, чіткого функціонування системи «вуз-школа». Полтавський педінститут здавна підтримував контакти з учителями шляхом читання для них лекцій на суспільно-політичну, наукову і науково-методичну тематику, проведення семінарів та конференцій. У 1964 році з метою пропаганди новітніх досягнень науки і вітчизняної шкільної методики для вчителів Полтави й області інститут організував Університет науково-методичних знань, який працював у складі факультетів педагогіки і психології, історії, української мови і літератури, математики, фізики, біології, хімії, музикознавства, загальнотехнічних дисциплін, фізвиховання. На заняття університету вчителі збиралися 3-5 разів на рік, у час зимових та весняних канікул.

Більш ефективною формою підвищення кваліфікації кадрів народної освіти виявились місячні курси поглибленої перепідготовки вчителів історії, мови і літератури, математики, фізики, біології та хімії, які діяли при інституті з 1969 року до середини 1980-их років. На цих курсах за 15 років удосконалили свій фаховий рівень 9769 учителів. Заняття з курсантами проводили досвідчені доценти і професори інституту, а також учені-педагоги науково-дослідницьких установ АПН УРСР [16].

У центрі уваги колективу Полтавського педагогічного інституту завжди була допомога сільським школам. Проте форми її в 1960-их – на початку 1970-их років були недосконалими. Факультети і кафедри здійснювали шефство над кількома довільно взятими школами, епізодично проводили там окремі заходи. Постійного, комплексного характеру зв'язки ВНЗ зі школами набрали після видання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню умов роботи сільської загальноосвітньої школи». Починаючи з 1973 року ректорат спільно з облвню, обласним інститутом удосконалення кваліфікації учителів, обласним відділенням педагогічного товариства УРСР став складати щорічні плани-календарі допомоги сільським школам. При раді інституту була створена спеціальна комісія, яка координувала діяльність факультетів та кафедр у цьому напрямку.

У 1980-их роках інститут здійснював шефство над 4 базовими школами-лабораторіями та 22 сільськими школами. Форми й методи шефської роботи були досить різноманітними. Науковці кафедр проводили в школах виїзні засідання, допомагали в обладнанні навчальних кабінетів і лабораторій, надавали консультації класним

керівникам та вчителям-предметникам, спільно з ними здійснювали апробацію нових методів навчання, проводили експериментальні уроки тощо. Викладачі інституту багато працювали над вивченням передового педагогічного досвіду кращих учителів області. Так, доцент П.К. Загайко в статті «Щастя педагогічної професії» узагальнив «секрети» фахової майстерності заслуженої вчительки УРСР К.С. Українець з Білецьківської середньої школи Кременчуцького району. Статтю про заслуженого вчителя УРСР І.М. Омеляненка, який працював у Сагайдацькій середній школі Шишацького району, опублікував у журналі «Фізика в школі» (1976. – №3) доцент П.Я. Михайлик.

Полтавський педінститут усіляко заохочував учителів до розроблення кафедральних методичних тем, допомагав у публікації їх наукової продукції. Про все помітнішу участь шкільних педагогів у дослідницькій роботі кафедр свідчить той факт, що на вишівських звітно-наукових конференціях протягом 1976 – 1979 років із повідомленнями виступило 178 учителів області [17].

Тісні та різноманітні взаємозв'язки педінституту зі школами області приносили велику користь не лише вчителям, а й викладачам. Знання здобутків і проблем загальноосвітньої школи давало змогу поліпшувати навчально-виховний процес в інституті відповідно до сучасних вимог життя. Інститутські лекції й семінарські заняття, збагачені кращим досвідом учителів-предметників, прискорювали формування в майбутніх педагогів відповідних умінь та навичок роботи з учнями.

У 1960 – 1980-их роках професорсько-викладацький склад Полтавського педінституту поряд з удосконаленням навчального процесу досяг помітних успіхів і в проведенні наукової роботи. Дослідження науковців усе тісніше пов'язувалися з потребами народного господарства, зокрема з розв'язанням актуальних проблем вищої й середньої загальноосвітньої школи. В творчому доробку викладачів стає все більше монографій, підручників та посібників для вчителів. У 1961 – 1962 роках вийшли з друку посібники С.О. Березюка «Елементи сільськогосподарського виробництва в шкільному курсі фізики», В.О. Шутовського «Електричні струми в газах і вакуумах», Е.М. Рижила «Виховання дружби і товаришування учнів старшого віку». Кілька разів перевидавався підручник з української літератури для 7-го класу доцентів П.К. Падалки, П.Ю. Кикоть і старшого викладача О.Й. Даниська. Схвалення наукової громадськості республіки дістав оригінальний підручник доцента Д.М. Мазуренка «Курс теоретичної фізики. Електронна теорія речовини», що вийшов із друку в 1969 році. Характерною рисою посібника є включення прикладів, які ілюструють теоретичний матеріал. Це конкретизує формули, вони стають більше зрозумілими.

Вагомий внесок у дослідження актуальних проблем історичної науки зробили науковці кафедр суспільних наук, історії СРСР і загальної історії. 12 викладачів інституту стали співавторами фундаментального дослідження «Історія міст і сіл Української РСР.

Полтавська область» (К., 1967), яке стало настільною книгою для широкого кола читачів, особливо вчителів, працівників культурно-освітніх установ та закладів тощо.

У 1961 – 1962 роках вийшли з друку останні XII і XIII томи «Наукових записок» Полтавського педагогічного інституту. В історико-літературній, мовно-методичній і фізико-математичній серіях записок були опубліковані статті з вітчизняної історії П.М. Денисовця, В.Є. Лобурця, М.І. Малич і І.М. Попика; повідомлення з методики викладання української мови в школі П.С. Дудика, М.Ф. Кривчанської, Г.П. Денисовець, П.К. Загайка; літературознавчі матеріали про творчість радянських письменників П.Ю. Кикоть, М.А. Крестініна, П.М. Падалки; дослідження в галузі узагальнюючих чисел і подільності в асоціативній системі В.В. Ліхіна й М.Ф. Гардашника та інших викладачів. У наступні роки наукова продукція викладачів друкувалася переважно в академічних журналах і тематичних міжвідомчих збірниках.

Важливим чинником поліпшення рівня наукової роботи професорсько-викладацького складу інституту в ті роки стало виконання кафедральних і міжкафедральних тем, планування яких було запроваджене в 1971 році. Комплексні теми дозволили подолати розпорошеність зусиль викладачів у наукових дослідженнях, сприяли творчому згуртуванню кафедр та факультетів, позитивно вплинули на зростання кількості наукових публікацій. Якщо в 1971 – 1975 роках викладачі опублікували 467 праць загальним обсягом 299 друкованих аркушів, то в другій половині 1970-их років — 801 працю обсягом 897 аркушів. Тоді в інституті 15 комплексних тем розробляли 160 викладачів.

Приклад у науковій роботі подавав ректор інституту І.А. Зязюн. У 1976 році він успішно захистив докторську дисертацію на тему «Формування і сфери вияву естетичного досвіду особи», опублікував кілька монографій. Серед них передусім потрібно відзначити дослідження «Естетичний досвід особи» (К., 1976), де розглядається процес формування, збагачення й функціонування естетичного досвіду, розкриваються його діалектичні зв'язки з суспільним життям, роль та місце у становленні гармонійно розвиненої творчо активної особи. Створена за участю професора І.А. Зязюна праця «Естетичне виховання у вищих навчальних закладах» (К., 1976) містить цінні практичні рекомендації щодо формування особистості майбутнього спеціаліста в стінах ВНЗ. У 1977 році І.А. Зязюн став доктором філософських наук, у 1979 – професором, а в 1989 його обрали дійсним членом Академії педагогічних наук СРСР.

Кафедра політичної економії (завідувач професор — В.С. Жученко) працювала над вивченням проблеми економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. У подальшому з цієї проблематики захистили докторські дисертації доценти Б.Я. Кузняк і С.С. Ніколенко.

Провідною темою, що її багато років досліджував колектив кафедри історії СРСР та УРСР (завідувач – професор

П.М. Денисовець), є історія України ХХ століття. Одному з важливих аспектів цієї багатогранної теми присвячена монографія доцента В.Є. Лобурця «Формування кадрів радянського робітничого класу України (1921 – 1932 рр.)» (Харків, 1974). Книга вносила чимало нового у вивчення біографії робітництва. Вона висвітлювала процес формування робітничих кадрів республіки, показувала джерела і форми поповнення його рядів, зміни в кількісному і якісному складі. Цікаву роботу про діяльність рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів на Україні в 1918 – 1920 роках підготував до друку доцент П.М. Тригуб. У 1980-ті роки на кафедрі намітився певний напрям дослідницької роботи, пов'язаний з вивченням культурних взаємозв'язків російського, українського, білоруського і молдавського народів. Кандидатські дисертації з цієї проблематики захистили старші викладачі Р.І. Стобун та Т.П. Демиденко.

Більшість науковців кафедри загальної історії вивчала традиції міжнародного робітничого руху. Одночасно з опрацюванням цієї комплексної теми завідувач кафедри доцент М.В. Бака досліджував аграрні перетворення в НДР у 1940 – 1950-их роках; доцент М.О. Авдєєва студіювала історію поширення ідей утопічного соціалізму в США.

Колективи кафедр російської та української мов (завідувачі — професор В.О. Горпинич і доцент М.Ф. Алефіренко) працювали над проблемою розвитку й збагачення мов, удосконаленням їх літературних норм та стилістичних засобів. Робота над спільною міжкафедральною комплексною темою «Лексика й фразеологія російської та української мов та вивчення їх у школі» дала позитивні наслідки. Зокрема, велику допомогу учням середньої школи та інших навчальних закладів в оволодінні мовами надала важлива лексикографічна праця Д.І. Ганича та І.С. Олійника «Російсько-український словник», який витримав кілька видань і дістав схвальну оцінку в широких мовознавчих колах.

Літературознавці кафедри української літератури (завідувач — доцент П.К. Загайко) досліджували літературний процес в Україні 1920 – 1950-их років. Доценти О.Д. Ганич, Ф.М. Неборячок, Є.Є. Радченко підготували чимало друкованих праць про творчість Володимира Сосюри, Миколи Бажана, Андрія Малишка. Колектив кафедри російської та зарубіжної літератури (завідувач — доцент Н.В. Хоменко) розробляв комплексну тему з вивчення творчості В.Г. Короленка. Перші наслідки своєї роботи науковці кафедри повідомили на Всесоюзних Короленківських читаннях, присвячених 125-річчю з дня народження письменника, які відбулися в Полтавському педінституті у травні 1978 року.

Викладачі кафедр математики досить успішно опрацьовували теми теоретичного і прикладного характеру. Кафедра математики під керівництвом доцента Е.Б. Яворського досліджувала комплексну проблему «Зображення алгебраїчних систем», а на кафедрі математичного аналізу (завідувач — доцент З.М. Литовченко) вивчалась тема «Аппроксімаційний метод в теорії диференційованих та інтегральних рівнянь». Крім того, співробітники обох кафедр

працювали над методичною темою «Науково-педагогічне забезпечення переходу на новий зміст математичної освіти».

На кафедрі фізики проводились експерименти з дослідження фізичних властивостей бінарних систем органічних рідин ультразвуковим методом (керівник — доцент В.П. Заливчий) та впливу магнітних полів на реологічні властивості глинистих мінералів (керівник — доцент О.Л. Верезомська). Останній експеримент мав практичне значення в галузі керамічного виробництва, де істотну роль відіграє регулювання властивостей мінералів. Завідувач кафедри доцент Ю.К. Гулак працював над темою «Механіка систем із притягальним центром». Використовуючи розроблену раніше власну теорію статичних механічних явищ у просторово обмежених системах з неточковим центром, йому вдалось знайти правильний підхід до розв'язання актуального питання про порівнювальність у параметрах руху великих планет, астероїдів, супутників планет у Сонячній системі.

Головною проблемою кафедри хімії (завідувач — доцент Ю.В. Самусенко) стало підвищення продуктивності культурних і дикоростучих рослин під впливом стимулюючих дій деяких похідних нафтостиролу. Паралельно з цим здійснювався синтез нових, раніше не описаних у літературі хімічних сполук на основі нафтостиролу й аценафтену. Багато з досліджень кафедри мали народногосподарське значення. Наприклад, Рубіжнлянський хімічний комбінат, запровадивши винахід доцента А.П. Каришина з аценафтену, одержував 5-6 тис. крб. економії на кожну тунну випущеної продукції.

У педінституті поступово впроваджувалось виконання госпдоговірної тематики. Лише за 13 років (1976 – 1989) обсяг наукових досліджень з госпдоговірних тем зріс із 25 до 200 тис. крб. (у тогочасних цінах).

У 1970 – 1980-ті роки значно розширилися зв'язки кафедр із науковими установами Академії наук, із провідними ВНЗ країни. Так, кафедра політичної економії координувала свою діяльність з інститутами економіки АН СРСР та АН УРСР. Науковці кафедри філософії активно спілкувалися зі спорідненими кафедрами Київського і Харківського університетів, а кафедра російської й зарубіжної літератури мала тісні контакти з Інститутом світової літератури імені О.М. Горького, Сімферопольським державним університетом, Московським обласним педагогічним інститутом імені Н.К. Крупської.

На базі Полтавського педагогічного інституту все частіше відбувалися всесоюзні, республіканські та міжвишівські конференції, в яких брали участь провідні вчені Радянського Союзу. В 1974 році в інституті відбулись міжвишівські конференції з нагоди 800-річчя Полтави та 125-річчя від дня народження Панаса Мирного, в 1975 році – республіканська конференція, присвячена 100-річчю з дня народження А.В. Луначарського, в 1978 році – I Всесоюзний з'їзд паразитологів, міжвишівська конференція до 100-річчя від дня народження А.С. Макаренка, в 1980 році – Перша Республіканська конференція з історичного краєзнавства, в 1987 році – Перша Всесоюзна конференція з історичного краєзнавства [18].

Важливим засобом підготовки майбутніх спеціалістів є студентська наукова робота. Серйозні якісні зрушення щодо її організації в стінах інституту намітились у середині 1960-их років. Саме тоді наукова частина і кафедри виділили для керівництва студентськими науковими гуртками досвідчених науковців — професорів І.Д. Іваненка, А.С. Череваня, доцентів Г.Н. Ворону, В.Г. Євтушенка, В.М. Заливчого, П.Ю. Кикоть, М.Ф. Кривчанську, В.В. Ліхіна, О.К. Міщенко, М.І. Різуна, В.А. Савельєва, В.О. Шутовського, старших викладачів Н.А. Вакуленка, О.Й. Даниська, Г.П. Денисовець, Л.Л. Мазуренко, М.Н. Павлія, О.П. Попенка, М.Л. Семенюченко та інших. З метою активізації діяльності студентського наукового товариства в 1965 році був проведений перший інститутський конкурс на кращу дослідницьку роботу, в якому взяли участь 18 студентів. Журі визнало переможцями конкурсу Ю. Самусенка, Л. Соломаху (природничий факультет), Н. Слатіну (фізико-математичний факультет), Л. Семергея (історико-філологічний факультет). У 1964 – 1966 роках практикувалось видання тез доповідей студентських наукових конференцій Полтавського педінституту.

Свідченням зростання рівня наукової роботи студентів у 1960-ті роки став факт участі членів СНТ ВНЗ у кількох всесоюзних і республіканських теоретичних конференціях. Так, О. Корсунський зробив доповідь на Всесоюзній конференції у Львові (1966), учасники Всесоюзної математичної конференції в Ризі (1966) заслухали доповідь Н. Слатіної, на Республіканській науково-теоретичній конференції з історії ЛКСМУ (Одеса, 1969) з повідомленням виступив О. Єрмак. Деякі з активних членів студентського наукового товариства 1960-их років у подальшому успішно захистили кандидатські дисертації й працювали або працюють і тепер викладачами в рідному інституті. Серед них – Л.Л. Безобразова, О.П. Єрмак, В.І. Мокляк, М.М. Ніколасв, О.П. Руденко, Ю.В. Самусенко, В.М. Снігуренко.

У пошуках більш ефективних шляхів залучення студентів до науково-дослідницької роботи в 1977 році кафедри стали організовувати проблемні наукові гуртки. Внаслідок цього замість існуючих раніше 27 студентських гуртків було створено 54 гуртки спеціалізованого профілю, в яких працювало 1022 члени СНТ. Як правило, гуртківці досліджували проблематику, споріднену з науковими інтересами своїх керівників, що давало можливість брати участь у розробленні госпдоговорних робіт та комплексних кафедральних тем.

Широка постановка науково-дослідницької діяльності студентів в інституті стала важливим фактором розвитку їх пізнавальної активності, творчого мислення, дала змогу істотно поліпшити виконання окремих видів навчальної роботи. Якщо в першій половині 1960-их років курсові роботи, як правило, носили реферативний характер і здебільшого виконувались на основі опрацювання літературних джерел, то починаючи з 1964/1965 навчального року значна частина студентів виконувала їх з використанням архівних матеріалів, наслідків лабораторних експериментів, вивчення

педагогічного досвіду вчителів області. В 1972 році чотири випускники історичного та два філологічного факультетів уперше успішно захистили перед Державною екзаменаційною комісією дипломні роботи. У подальшому, в 1970 – 1980-их роках, щорічно подавали до захисту 80-90 робіт. Як правило, дипломні дослідження тісно пов'язувалися з науковою проблематикою, що розроблялася на кафедрах, і нерідко носили прикладний характер. Так, у 1977 році студент-заочник фізико-математичного факультету М. Тригуб виконав дипломну роботу на тему «Дидактичні основи оформлення типового шкільного кабінету математики», в якій запропонував власний оригінальний варіант обладнання кабінету, виготовив відповідні креслення й написав рекомендації вчителям щодо його практичного використання. Перший типовий навчальний кабінет за проектом М. Тригуба було створено в педінституті. Він дістав схвалення фахівців Інституту математики АН УРСР і працівників народної освіти [19].

Основою фахової підготовки студентської молоді в стінах ВНЗ є навчання, але саме по собі воно не може забезпечити процес формування висококваліфікованого вчителя. Тому навчання відбувається рука в руку з процесом виховання. В Полтавському педагогічному інституті виховний процес, починаючи з 1966 року, здійснювався на основі перспективного планування. Плани складались на п'ять років із таким розрахунком, аби забезпечити наступність і безперервність виховної роботи серед майбутніх педагогів упродовж усього періоду навчання в інституті. Звичайно, в умовах радянської дійсності ці плани були заідеологізовані, містили такі дефініції, як «комуністичне виховання», «пролетарський інтернаціоналізм» тощо. Але ціла низка його положень, особливо щодо трудового, морального та естетичного виховання, безумовно, мала позитивний характер.

Працюючи над удосконаленням системи підготовки вчителів, ректорат і громадські організації постійно дбали, щоб виховна робота дієво впливала на кожного студента. Індивідуалізація виховання зумовлювалася передусім діяльністю інституту кураторів. Обов'язки кураторів академічних груп на стаціонарі й заочному відділі виконували 100-190 викладачів. Це, як правило, авторитетні педагоги, котрі мали необхідний досвід організаторської роботи. Вимогливими і доброзичливими наставниками студентської молоді зарекомендували себе В.П. Андерш, В.П. Бурлаченко, Л.П. Вар'яно, Н.Г. Кривошакко, В.П. Мирний, В.С. Воловик, Г.Г. Сидорова, М.Й. Чупрун та багато інших викладачів.

Діяльність кураторів знаходилася в центрі уваги кафедр, деканатів, партійної організації. В 1978 році в інституті створили постійно діючий семінар кураторів, на якому вивчалися різні аспекти методики виховної роботи з молоддю, кращі наставники ділилися своїм досвідом згуртування колективу студентської групи, стимулювання його трудової й громадської активності. На допомогу кураторам у 1979 році кафедра педагогіки підготувала методичні вказівки з проведення виховних годин в академічних групах. Одночасно здійснювався систематичний контроль за роботою викладачів, прикріплених до

академічних груп, їх звіти заслуховувалися на радах факультетів, засіданнях кафедр [20].

Невід'ємною складовою частиною виховного процесу в той час стала суспільно-політична практика студентів. У Полтавському педагогічному інституті вона впроваджувалась з середини 1970-их років. Для керівництва практикою створено інститутську раду та факультетські комісії, до яких уходили представники кафедр суспільних наук, деканатів, парткому і комітету комсомолу. В її функції входило складання планів суспільнокорисної діяльності студентів, розроблення тематики студентських лекцій для населення міста та області, координація роботи факультету громадських професій.

Однією з основних цілей суспільно-політичної практики було оволодіння навичками організаторської роботи з людьми, що вкрай необхідно для майбутнього вчителя. Досягнення цієї мети здійснювалося насамперед шляхом участі в діяльності громадських організацій, в органах студентського самоуправління, в час педагогічної й піонерської практик. Близько 90% студентів мали постійні та тимчасові громадські доручення. Більшість старшокурсників була членами товариства «Знання». Вони читали лекції й проводили бесіди на різноманітну тематику. Так, у час проходження педпрактики в 1976/1977 навчальному році студенти третіх і четвертих курсів прочитали понад 800 лекцій зі свого фаху, на педагогічну тематику. В тому ж році студенти молодших курсів підготували 1670 рефератів, більшість з яких було використано в лекційній пропаганді.

Дійову допомогу студентам у поглибленні знань, здобутих у процесі навчання, розширенні світогляду, придбанні навичок, необхідних для виховної роботи, надавав факультет громадських професій (декан – старший викладач Н.Д. Волкова). ФГП був створений у 1968 році. За двадцятирічний період існування вдосконалилась його структура, збільшився контингент слухачів. Якщо в 1968 році на факультеті громадських професій навчалось 814 студентів, то в 1978 році — вже 2125. На початок свого існування ФГП мав 5 відділень, а в середині 1980-их років — 11. На них слухачі оволодівали професіями лекторів, керівників художньої самодіяльності, інструкторів фізичної культури тощо. Протягом 1969 – 1988 років факультет громадських професій закінчили 9223 випускники інституту, багато з них зарекомендували себе активними громадськими працівниками [21].

В інституті дістали поширення такі позанавчальні форми патріотичного виховання, як зустрічі студентів із учасниками Великої Вітчизняної війни, з воїнами Полтавського вищого командного зенітно-ракетного училища, з яким інститут підтримував шефські зв'язки. Бажаними гостями майбутніх учителів часто були Герої Радянського Союзу І.І. Бабак, В.О. Вахмєєв, А.П. Глущенко, А.С. Петушков, повний кавалер ордена Слави Н.К. Андрієнко; своїми спогадами про боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками ділилися професори П.М. Денисовець, В.С. Жученко, доценти Д.І. Ганич, Г.Т. Линник,

О.К. Міщенко, С.В. Ніколенко, Ф.М. Неборячок, ветерани інституту М.О. Крестинін, П.Д. Мудраченко, М.В. Семиволос.

Особливо пошавилась робота з патріотичного виховання студентів у зв'язку зі святкуванням 30 та 40-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні. З нагоди цих знаменних дат в інституті були проведені науково-теоретичні конференції, на факультетах пройшли «Тижні міст-героїв», а в академічних групах «Уроки мужності». В 1975 році студенти історичного і філологічного факультетів здійснили похід для вивчення пам'ятників героям Великої Вітчизняної війни на території області. Хвилююче пройшла в липні 1979 році зустріч студентів з випускниками інституту 1941 року.

З кожним роком зростала кількість екскурсій студентів інституту по місцях бойової слави. Лише в 1977/1978 навчальному році студенти-історики здійснили 12 екскурсій до міст-героїв, у Краснодар, в урочище Шумейкове на Полтавщині, де споруджений меморіал на честь воїнів Південно-Західного фронту. Справжніми ентузіастами екскурсійної роботи були куратори академічних груп Л.Л. Мазуренко, Л.М. Новохатько, П.М. Тригуб [22].

Протягом десятиліття починаючи з 1966 року на російському відділі філологічного факультету навчалися посланці з Узбекистану, а з 1971 – з Казахстану. До початку 1980-их років у стінах ВНЗ було підготовлено 280 учителів для цих союзних республік.

Щороку в педінституті відзначались дні Казахської й Узбецької РСР, улаштовувалися вечори національної поезії. В 1969 році був створений вокально-інструментальний ансамбль «Дружба», в якому брали участь українці, казахи, узбеки. Понад 350 концертів дав цей популярний колектив для населення міста та області. Солісти ансамблю Нуріддін Марупов й Іван Делія за виконання українських і узбецьких пісень на заключному огляді республіканського фестивалю самодіяльного мистецтва були відзначені срібними медалями лауреатів.

Колектив ВНЗ підтримував тісні контакти з вищими навчальними закладами Кошалінського та Слупського воеводств ПНР і Великотирновського округу НРБ. В інституті стали традиційними вечори, присвячені виникненню слов'янської писемності, річницям визволення болгарського народу з-під турецького ярма та ін. [23].

Ректорат і громадські організації інституту приділяли постійну увагу трудовому загартуванню студентської молоді. Виховання сумлінного ставлення до праці здійснювалося в ході навчального процесу, педагогічної та суспільно-політичної практики, в час літнього трудового семестру. В 1961 році комітет комсомолу інституту прийняв рішення активно включитись у боротьбу за перетворення Полтави в місто зразкової праці й побуту. Студенти взяли шефство над Жовтневим парком, протягом року відпрацювали на його благоустрої 8 тисяч людино-днів. Ними були впорядковані газони і клумби парку, висаджено сотні тисяч квітів. У наступні роки Жовтневий парк, що є окрасою міста, перебував під постійним наглядом майбутніх педагогів. У 1960 – 1970-ті роки студенти інституту брали участь у створенні дендрарію, будівництві тролейбусної лінії, стадіону, Палацу спорту,

нової системи водопостачання та інших культурних і господарських споруд міста. Щорічно студенти надавали велику допомогу трудівникам колгоспних та радгоспних ланів Полтавщини у збиранні врожаїв картоплі, цукрового буряку, фруктів [24].

Традиційною формою залучення студентів до суспільнокорисної праці стало самообслуговування в гуртожитках. Воно підвищувало дисципліну, виховувало відповідальність за доручену справу, повагу до праці, здійснювало позитивний вплив на культуру поведінки студентів. Зразковий порядок і чистота в навчальних корпусах теж значною мірою забезпечувалися трудовими зусиллями студентів.

Юнаки й дівчата ВНЗ протягом багатьох років сумлінно працювали на інститутському капітальному будівництві. Студентські бригади мулярів, теслярів, штукатурів у 1965 – 1967 і 1974 – 1979 роках виконали великий обсяг робіт у час спорудження гуртожитку № 2, нового навчального корпусу та дев'ятиповерхового гуртожитку.

Міцно ввійшли в життя студентської молоді будівельні загони, які стали ефективною формою трудового виховання юнаків і дівчат. Перший студентський будівельний загін педінституту «Старт» був сформований у 1969 році. 70 бійців загону збудували кілька тваринницьких приміщень у Глобинському районі Полтавської області, освоївши капіталовкладення загальною сумою 35,6 тис. крб. У наступні роки 62 будівельних загони педінституту споруджували народногосподарські об'єкти України, Крайньої Півночі, Далекого Сходу, Сибіру, працювали на новобудовах Польської Народної Республіки, Народної Республіки Болгарії. Всього у цих загонах узяло участь майже 2 тисячі студентів. У напруженій праці гартувався характер, зміцнювалася трудова дисципліна, виховувалась дієва взаємодопомога [25]. Не раз члени будівельних загонів виявляли трудову звитягу, зразки громадянської мужності. В липневу ніч 28 бійців будівельного загону «Темп-79», що працював у селищі Високе Нижньовартівського району Тюменської області, були підняті по тривозі, – неподалік від табору загону загорівся гараж із новою технікою. Ризикуючи своїм життям, студенти вивели з нього автомобілі й трактори і таким чином урятували народне майно вартістю півмільйона карбованців [26].

Бійці будівельних загонів систематично проводили у місцях своєї дислокації громадську роботу. Вони безкоштовно ремонтували школи, дитячі садки і ясла, організовували спортивні змагання, читали лекції, давали концерти.

В інституті майбутні спеціалісти проходили добру школу естетичного виховання, без якого немислиме емоційне збагачення молоді людини, творче ставлення до вчительської професії. Почуття прекрасного прищеплювалося студентам, насамперед, на спецкурсі «Естетика», який читав доктор філософських наук, професор І.А. Зязюн. У викладанні курсу основна увага приділялась висвітленню таких проблем, як природа і соціальні функції мистецтва, форми естетичного виховання. При кафедрі філософії був створений кабінет естетики, який, крім забезпечення навчального процесу, проводив

значну роботу з виховання гарних смаків у студентів. Кабінет улаштував демонстрацію моделей одягу і зачісок, виставки виробів художньої фабрики «Полтавчанка», організовував культпоходи на концерти, вистави Полтавського обласного музично-драматичного театру імені М.В. Гоголя.

Починаючи з 1965 року в педінституті діяв університет культури (керівник — доцент О.А. Стасілюнас). За час свого існування він установив міцні зв'язки з викладачами музичного училища та дитячої школи образотворчого мистецтва, працівниками обласного художнього музею, літературно-меморіальних музеїв І.П. Котляревського, В.Г. Короленка, Панаса Мирного, які виступали перед студентами з лекціями-концертами, влаштовували пересувні виставки репродукцій творів живопису.

Активізувалася й діяльність інститутської літературної студії «Заспів» (керівник — доцент Є.Є Радченко). Літстудійці слухали доповіді з теорії літератури, розглядали твори полтавських письменників, критично обговорювали свій поетичний і прозовий доробок, що друкувався в періодичних виданнях та стінній газеті «Заспів». Силами студії підготовлені літературно-художні альманахи, присвячені 200-річчю з дня народження І.П. Котляревського, ювілеям В.Г. Короленка, Лесі Українки. Щороку початківці випускали 5-6 номерів літературної стіннівки «Заспів», брали участь в обласних конкурсах «Поетична весна». Деякі колишні літстудійці стали професійними письменниками та журналістами. Серед них — член Спілки письменників СРСР, автор кількох поетичних збірок Б. Чіп, журналісти М. Качала, А. Ричко, П. Стороженко.

Цікава й різноманітна за формою і змістом культурно-масова робота велась на кожному факультеті. Студенти історичного факультету часто проводили екскурсії по гоголівських місцях області, відвідували музеї О.М. Горького в селі Мануйлівка та Мате Залки в селі Білики. На природничому факультеті в усіх групах працювали естетичні клуби «Колорист», «Едельвейс», «Горизонт». На щомісячних засіданнях клубів вивчалася творчість класиків літератури, композиторів, видатних художників, улаштовувались диспути на мистецьку тематику. Майбутні філологи спільно з Товариством книголюбів та інститутською бібліотекою в 1976–1979 роках організували читацькі конференції «По сторінках творів лауреатів Державної премії», провели зустрічі з лауреатами літературних премій імені Т.Г. Шевченка, М.О. Островського, полтавськими письменниками Л. Бразовим, О. Ковінькою, А. Пашком, Ф. Гаріним. У травні 1979 року гостями студентів були учасники Днів літератури Російської Федерації в Україні, відомі письменники М. Алексєєв, П. Проскурін і Є. Ісаєв. Вони розповіли про свої творчі здобутки й плани, прочитали деякі твори з свого літературного доробку, сказали багато повчального про невечерпну силу слова в роботі педагога.

Викладачі та студенти мали всі можливості для того, щоб цікаво і змістовно проводити своє дозвілля. В 1978 році у ВНЗ на громадських засадах був обладнаний перший у Полтаві студентський клуб-кафе

«Ворсклянка». Стилізований інтер'єр приміщення кафе, установка світломузики створювали затишну обстановку для відпочинку. Щовечора тут збиралися студенти однієї з академічних груп, щоб відзначити пам'ятну дату, за чашкою кави зустрітися з ветеранами війни і праці, з літераторами, композиторами, майстрами вчительської професії. Був у педінституті й чудовий танцювальний зал «Глобус» з дискотекою. Його теж обладнали самі студенти.

Ректорат і громадські організації всіляко сприяли розвитку художньої самодіяльності, вважаючи її одним із дійових засобів формування естетичних смаків та педагогічної майстерності майбутніх учителів. Полтавський педагогічний інститут має прекрасні традиції музичної творчості викладачів і студентів. Інститутський хор у 1936 році став учасником першої Декади українського мистецтва і літератури в Москві. У грудні 1967 року у ВНЗ була організована академічна хорова капела (диригент — Г.С Левченко). наприкінці 1960-их років капела здобула звання народної, двічі нагороджувалася золотими медалями на республіканських оглядах і фестивалях художньої самодіяльності. Протягом 1970 – 1976 років при інституті працювала аматорська оперна студія. Її солісти — викладачі та студенти А.Я. Волок, О.Ф. Ганич, В. Снігуренко, Є. Деримарко, М. Герасименко, В. Пулинець під керівництвом актора П.І. Захарова здійснили постановку опер «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Наталки Полтавки» М. Лисенка, «Катерини» М. Аркаса, фрагментів із опери П. Чайковського «Євгеній Онегін».

Ректор інституту І.А. Зязюн особисто займався створенням таких прославлених народних колективів, як український хор «Калина», академічна хорова капела, ансамбль танцю «Весна», ансамбль бального танцю «Грація». Сам він протягом року співав у «Калині». Чимало зусиль в організації

Чимало зусиль в організації художньої самодіяльності доклала доцент М.І. Малич, яка протягом багатьох років була відповідальною від ректорату за естетичне виховання студентів. У 1978 – 1979 роках в інституті з'явилася ціла низка нових мистецьких колективів: народний хор «Калина», чоловічий хор історичного факультету, жінхоранс факультету підготовки вчителів початкових класів, оркестр народних інструментів, естрадний вокально-інструментальний ансамбль природничого факультету «Емпіреї». Наприкінці 1980-их років у 20 загальноінститутських та факультетських колективах художньої самодіяльності брали участь близько 900 викладачів і студентів [27].

Чимало уваги в інституті приділялося розвитку фізичної досконалості студентської молоді, розгортанню спортивно-масової роботи. Для цього ВНЗ мав добру матеріальну базу. В 1978 році почалась експлуатація нового спортивного комплексу, який складався з двох залів (ігрового площею 36 × 18 м та боротьби 24 × 12 м), стрілецького тирю, приміщення для гри в шахи. Силами студентів були збудовані волейбольні, баскетбольні й гандбольні майданчики. 1968 року поблизу села Лучки Кобеляцького району відкрився

спортивно-оздоровчий табір інституту, де щороку тренувалися та відпочивали понад 100 студентів.

Прикметною рисою діяльності колективу кафедри фізичного виховання була боротьба за масовість фізкультури і спорту в інституті, підготовку майбутніх учителів до організації спортивної роботи в сільській школі. Тільки в 1970-их роках 3615 студентів стали значкістами ГПО, 3541 одержали посвідчення громадських інструкторів зі спорту, 861 стали спортивними суддями. Для навчально-тренувальної роботи з курсу спортивного вдосконалення при кафедрі фізичного виховання було створено 20 секцій, які відвідували 420 студентів. Багато з них під керівництвом досвідчених тренерів стали хорошими спортсменами. Тільки за період з 1971 по 1979 роки у ВНЗ підготовлено 3 майстри спорту (Л. Тягло, Е. Ніколаєв, В. Батрак), 17 кандидатів у майстри спорту, 184 спортсмени першого розряду, 685 – другого і 1339 — третього.

За підсумками змагання серед колективів фізкультури педагогічних ВНЗ республіки кафедра фізвиховання та спортивний клуб Полтавського педінституту в 1979 році завоювали перше місце, а також були нагороджені перехідним Червоним прапором обласної ради товариства «Буревісник» за кращу організацію роботи зі складання комплексу ГПО [28].

До проголошення незалежності України Полтавський педагогічний інститут дав путівку в життя більше ніж 30 тисячам учителів. Крім уже згаданих А.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського, удостоєного високого звання Героя Соціалістичної Праці, інститут закінчили вчителька української мови і літератури, Герой Соціалістичної Праці Н.Ю. Гориславець (Войтенко); вчителі історії, Герої Радянського Союзу П.Ф. Клепач та А.І. Дробаха; міністри України І.І. Мазепа і Г.П. Пінчук; академіки АН України фізики Д.Д. Іваненко і М.В. Пасічник; лауреат Державної премії, генерал-полковник Г.Ф. Григоренко. Близько 100 випускників інституту удостоєні звання Заслуженого вчителя України. Письменниками стали Олександр Ковінька, Григорій Майфет, Леонід Бразов, Микола Білецький, Костянтин Лаврунов, Юрій Жилко, Тарас Нікітін, Яків Шутько, Борис Чіп, Микола Пойдеменко, Петро Мостовий, Борис Харчук, Анатолій Костенко, Іван Червоніщенко, Микола Стеценко, Людмила Овдієнко та інші.

На викладацькій роботі в інституті все життя працювали випускники довоєнних років доценти С.О. Данішев, А.П. Каришин, М.А. Крестінін, М.Ф. Кривчанська, Д.М. Мазуренко, М.І. Малич. Глибокою повагою користуються такі випускники післявоєнних років, які нині працюють викладачами або ж перебувають на заслуженому відпочинку професори: А.М. Бойко, О.П. Руденко, доценти Н.Г. Базилевич, М.В. Бака, О.Д. Бондаревська, Р.В. Ганжа, Г.В. Джурка, О.П. Єрмак, А.В. Оголевець, В.Я. Ревегук, Ю.В. Самусенко, О.А. Стасілюнас, Н.В. Хоменко, Л.А. Христенко, Р.В. Яремко та інші.

Багато викладачів і співробітників закінчували інші навчальні заклади, але багаторічною сумлінною працею довели своє право

назавжди увійти в історію Полтавського пединституту. Серед них – професори П.М. Денисовець, В.С. Жученко, Д.І. Іваненко, Б.Я. Кузник, В.Є. Лобурець, П.Є. Сосін, А.С. Черевань, доценти Р.С. Балакірева, М.Т. Безкишкіна, В.П. Бурлаченко, Т.І. Гавакова, Д.І. Ганич, А.М. Дяченко, Ю.К. Гулак, М.Ф. Гур'єв, В.Н. Жук, П.К. Загайко, В.М. Заливчий, Н.С. Литвиненко, В.П. Мирний, О.К. Міщенко, Є.Є. Радченко, В.Я. Савельєв, О.Х. Соколовський та інші.

Список використаних джерел

1. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО). – Ф. 1507. – Оп. 1. – Спр. 961. – Арк. 5.
2. Там само. – Ф. 15. – Оп. 14. – Спр. 135. – Арк. 7.
3. Там само. – Ф. 1507. – Оп. 1. – Спр. 904. – Арк. 4.
4. Там само. – Спр. 812. – Арк. 13.
5. Архів Музею історії ПДП (далі АМІ ПДП). – Спр. 52 («Інститут на піднесенні»). – Арк. 3.
6. АМІ ПДП. – Арк. 8.
7. Там само. – Арк. 11, 12.
8. Там само. – Арк. 3.
9. Там само.
10. Там само. – Арк. 6.
11. Там само. – Арк. 7.
12. Там само. – Арк. 9.
13. Там само. – Арк. 11.
14. Там само. – Арк. 14.
15. Там само. – Арк. 15.
16. Там само. – Арк. 40.
17. Там само. – Арк. 41, 42.
18. Там само. – Арк. 37-40.
19. Там само. – Арк. 17.
20. Там само. – Арк. 19.
21. Там само. – Арк. 22.
22. Там само. – Арк. 23, 24.
23. Там само. – Арк. 25.
24. ДАПО. – Ф. 167. – Оп. 5. – Спр. 7. – Арк. 85.
25. Там само. – Ф. 1507. – Оп. 1. – Спр. 1446. – Арк. 98.
26. Студентський гарт. – 1979. – 21 серпня.
27. АМІ ПДП. – Спр. 52. – Арк. 27-31.
28. Там само. – Арк. 31, 32.

Б.В. Год, А.П. Ермак

ПОЛТАВСКИЙ ПЕДИНСТИТУТ В 1960 – 1980-Е ГОДЫ

В статье представлена история Полтавского государственного педагогического университета имени В.Г. Короленко в 1960 – 1980-е годы.

Ключевые слова: *история, Полтава, педагогический институт.*

B.V. God, O.P. Yermack

POLTAVA PEDAGOGICAL UNIVERSITY IN 1960 – 1980S

A history of Poltava Pedagogical University in 1960 – 1980 is presented in the article.

Key words: *history, Poltava, pedagogical institute / university.*

Надійшла до редакції 21 березня 2011 року

